

Литовского при Ягелло. – К., 1910; Любавский М.К. Очерк истории Литовско-Русского государства до Люблинской унии включительно. – М., 1910; Лаппо И.И. Великое княжество Литовское во второй половине 16 столетия: Литовско-русский повет и его сеймик. – Юрьев, 1911; Пичета В.И. История Литовского государства до Люблинской унии. – Вильно, 1921; Пресняков А.Е. Лекции по русской истории. – М., 1939, т.2, ч. 1.; Пашуто В.Т. Образование Литовского государства. – М., 1959; Шабульдо Ф.М. Земли Юго-Западной Руси в составе Великого княжества Литовского. – К., 1987; Дворниченко А.Ю. Русские земли Великого княжества Литовского (до начала XVI века): Очерки истории общины, сословий, государственности. – СПб., 1993; Грушевський М. Історія України-Руси. – К., 1993–95, т. 4–6; Бычкова М.Е. Русское государство и Великое княжество Литовское с конца XV в. до 1569 г.: Опыт сравнительно-исторического изучения политического строя. – М., 1996; Русина О.В. Україна під татарами і Литвою. – К., 1998.

О.В.Русина.

ВЕЛИКЕ КНЯЗІВСТВО РУСЬКЕ – державне утворення, що охоплювало землі Київського воєводства, Брацлавського воєводства та Чернігівського воєводства, проголошене Гадяцьким договором 1658. Підлягало верховній владі польського короля на правах федеративної частини; разом з Коронаю Польською та Великим князівством Литовським утворювало Річ Посполиту трьох народів. Вища законодавча влада на території ВКР належала виборному парламентові – Національним зборам, а вища виконавча – пожиттєво обраному українськими станами і затвердженому королем гетьману, який виступав одночасно київським воєводою, першим сенатором князівства і старостою чигиринським. Під його командуванням перебували також збройні сили, що нараховували 60 тис. козаків (за пізнішими таємними домовленостями сторін та постановою сейму 1659 – 30 тис.) і 10 тис. найманого війська. Як і у Великому князівстві Литовському, тут встановлювалися державні посади канцлера, маршалка, підскарбія; формувався вищий судовий трибунал. ВКР отримувало право карбувати власну монету та вести самостійну внутрішню політику, однак право на зовнішньо-політичну діяльність Гадяцьким договором 1658 не передбачалося. Сенаторські посади мали право обіймати лише представники православної шляхти. На його території, як і в усій Речі Посполитій, церковна унія підлягала ліквідації, а церковне майно, захоплене раніше унійцями, поверненню православної церкві. Польським військам заборонялося розташовуватися на землях ВКР. Під час воєн польські війська вводилися на територію князівства за погодженням з гетьманом і перебували під його командуванням.

Уже після підписання Гадяцького договору 1658 українське керівництво прагнуло розширити територію ВКР за рахунок введення до його складу

Руського воєводства, Волинського воєводства та Подільського воєводства, урядові посади в яких мали по черзі обіймати шляхтичі католицького та православного віросповідання. Крім того, порушувалося клопотання про закріплення за гетьманом ВКР права призначати гетьмана наказного, який після смерті великого гетьмана успадковував би всю повноту влади. До прерогатив гетьмана також належало право скасування наданих без узгодження з ним земельних пожалувань і призначень на урядові посади, обмеження на його користь прав князівських родин, закріплення за козаками права проживати на території Брацлавського, Київського та Чернігівського воєводств. Однак польське керівництво не погодилося на збільшення території та розширення прерогатив уряду. Навпаки, до ратифікованого у травні 1659 сеймом Речі Посполитої варіанта Гадяцького договору 1658 не увійшло положення про власну монету ВКР, передбачалося лише карбування українським урядом польських грошових знаків; виняткова перевага православної шляхти в праві обіймання урядових посад поширювалася лише на території Київського воєводства, у Брацлавському та Чернігівському воєводствах передбачалося чергування представників православної та католицької шляхти, після смерті гетьмана українські стани мали обирати вільними голосами вже не його наступника, а лише 4 кандидатів, із яких король призначав главу виконавчої влади. З тексту угоди випало положення про ліквідацію Берестейської церковної унії 1596 та повернення колишнім власникам майна, відібраного унійцями у православного духовенства.

Літ.: Герасимчук В. Виговщина і Гадяцький трактат // Зап. НТШ, 1909, т. 87-89; Смолій В.А., Степанков В.С. Українська державна ідея XVII-XVIII століть: проблеми формування, еволюції, реалізації. – К., 1997; Яковлева Т. Гетьманщина в другій половині 50-х років XVII століття. Причини і початок Руїни. – К., 1998; Горобець В.М. Гадяцька унія 1658 року // Історія України, 1998, №38–39; Грушевський М.М. Історія України-Руси. – К., 1998, т.10; Горобець В.М. Гадяцька угода 1658 року у контексті міжнародних відносин // Київ. стар., 1999, № 1.

В.М.Горобець.

ВЕНЕЦІАНСЬКЕ ПОСОЛЬСТВО ДО УКРАЇНИ 1650 – перша в історії венеціансько-українських взаємин дипломатична місія. Відбулася за рішенням сенату Венеціанської республіки з ініціативи її посла у Відні Н.Сагредо та за підтримки папського нунція у Варшаві Дж. Тореса, які займалися пошуками і погодженням кандидатури на посланця до України. Ним став поет і священик, венеціанський підданий Альберто Віміна да Ченеда (справж. ім'я та прізвище – Мікеле Б'янкі), який від 1647 мешкав у польській столиці. У своїй поїздки він представляв венеціанського посла у Відні і не мав повноважень укладати угоди і договори; вірчу грамоту і посольські інструкції йому підписав Сагредо, який склав також листа до